

УДОСКОНАЛЕННЯ Е-МИТНИЦІ – ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

© 2016 КОЛЯДА С. П., РЯБОЙ В. І.

УДК 338.22

Коляда С. П., Рябой В. І. Удосконалення е-митниці – запорука розвитку митної справи в Україні

Метою статті є обґрунтування доцільності в доступності об'єктивних даних як роботи митниці в цілому, так і конкретних операцій, а саме – електронного декларування. Стаття містить глибокий організаційно-структурний аналіз сучасного стану функціонування національної системи електронного митного адміністрування. У роботі представлено часовий аналіз всіх етапів впровадження системи «Електронна митниця» з боку держави, а також відображено сприйняття даного процесу бізнесом. Акцентовано увагу на протиріччях і недоліках. Доведено незаперечний економічний ефект від впровадження е-митниці. Авторами виділено аспекти, які перешкоджають планомірному впровадженню безпаперових технологій у всі сфери діяльності митної системи України. Результатом проведених досліджень є вдосконалена модель е-митниці, яка відображена через призму уніфікованого комплексу завдань і плану дій з розвитку інформаційних митних систем України.

Ключові слова: е-митниця, е-уряд, електронна митна декларація, електронне декларування.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 8.

Коляда Світлана Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпропетровськ, 49004, Україна)

E-mail: ruzavina@mail.ru

Рябой Вадим Іванович – магістр кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпропетровськ, 49004, Україна)

E-mail: ryaboy-vadim@yandex.ua

УДК 338.22

Коляда С. П., Рябой В. И. Совершенствование е-таможни – залог развития таможенного дела в Украине

Целью статьи является обоснование целесообразности в доступности объективных данных как работы таможни в целом, так и конкретных операций, а именно – электронного декларирования. Статья содержит глубокий организационно-структурный анализ современного состояния функционирования национальной системы электронного таможенного администрирования. В работе представлен временной анализ всех этапов внедрения системы «Электронная таможня» со стороны государства, а также отобрано восприятие данного процесса бизнесом. Акцентировано внимание на противоречиях и недочётах. Доказан неоспоримый экономический эффект от внедрения е-таможни. Авторами выделены аспекты, которые препятствуют планомерному внедрению безбумажных технологий во все сферы деятельности таможенной системы Украины. Результатом проведенных исследований является усовершенствованная модель е-таможни, которая отображена через призму унифицированного комплекса задач и плана действий по развитию информационных таможенных систем Украины.

Ключевые слова: е-таможня, е-правительство, электронная таможенная декларация, электронное декларирование.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 8.

Коляда Светлана Петровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, Днепропетровск, 49004, Украина)

E-mail: ruzavina@mail.ru

Рябой Вадим Иванович – магистр кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, Днепропетровск, 49004, Украина)

E-mail: ryaboy-vadim@yandex.ua

UDC 338.22

Koliada S. P., Riaboi V. I. Improving the E-Customs as the Key to Development of Customs Affairs in Ukraine

The article is concerned with substantiating the feasibility as to availability of objective data covering both the work of customs in general and the specific operations, namely, electronic declaring. The article contains an in-depth organizational-structural analysis of the current status of functioning of the national system for electronic customs administration. The publication presents a time analysis of all stages of the implementation of the «Electronic customs» system on the part of the State, as well as reflects perception of this process on the part of business. Attention is accentuated to the contradictions and faults. An undeniable economic effect from the introduction of e-customs has been proved. The authors have allocated the aspects that hinder the orderly implementation of paperless technologies in all spheres of activity of the customs system in Ukraine. The result of the conducted research is represented by the improved model of the e-customs, which is displayed through the prism of a unified set of objectives together with an action plan for the development of information customs systems in Ukraine.

Keywords: e-customs, e-Government, electronic customs declaration, electronic declaring.

Fig.: 3. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 8.

Koliada Svitlana P. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of International Economic Activity, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadskii Str., Dnipropetrovsk, 49004, Ukraine)

E-mail: ruzavina@mail.ru

Riaboi Vadym I. – Master of the Department of Management of International Economic Activity, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadskii Str., Dnipropetrovsk, 49004, Ukraine)

E-mail: ryaboy-vadim@yandex.ua

У сучасному інформаційному суспільстві, де існує вільний доступ до світових інформаційних ресурсів, таке поняття, як «електронне урядування», що визначається як спосіб організації державної влади та забезпечує функціонування певних органів у режимі реального часу [1], стає частиною нашого життя.

Питання інформатизації митної справи вже стали предметом розгляду в ряді наукових публікацій як фахівців-практиків, так і науковців, зокрема Б. А. Кор-

мича, П. В. Пашко, І. О. Бондаренко, М. Дутова, О. Ніколайчука, С. Козлова. У цих дослідженнях констатується необхідність для України не лише створення власної системи електронної митниці, але й забезпечення в майбутньому її відповідності стандартам електронних митних систем ЄС, оскільки це є одним із кроків на шляху до європейської інтеграції України.

Мета статті полягає у визначенні організаційних і правових засад здійснення інформаційного забезпечен-

ня митних органів та розробці рекомендацій щодо вдосконалення національної системи електронного митного врядування.

Роль інформаційних технологій в митній справі відображена в Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція, 1999 рік) [2].

Основу електронного митного врядування в Україні сьогодні становить єдина автоматизована інформаційна система Державної фіскальної служби (ЄАІС ДФСУ), яка охоплює комплекс підсистем. Дана система має більш практичну значущість саме для митного державного середовища, а не для бізнес-структур, хоча в кінцевому результаті система «е-митниця» повинна акцентувати свою увагу саме на спрощенні умов ведення бізнесу в рамках електронного уряду.

Єдина автоматизована інформаційна система (ЄАІС) ДФСУ та АСМО «Інспектор» в її складі створені для автоматизації та супроводження практично всіх основних завдань, що стоять перед митницею України. Абсолютну більшість функцій митниці як на місцевому, так і на центральному рівнях на сьогодні переведено у віртуальну площину [3]. Загальний вигляд всіх етапів впровадження системи «е-митниця» в Україні відображено на рис. 1.

Сучасна структура «електронної митниці» забезпечує централізований моніторинг і управління центральною та резервною базами даних ДФСУ, вузлами зв'язку, серверами, робочими станціями, програмно-технічними комплексами, телекомунікаційним обладнанням, а також взаємодію із зовнішніми системами. Функціонально система «е-митниця» складається з окремих підсистем, які працюють та взаємодіють на різних рівнях (рис. 2).

Головною та найрозвинутішою, на сьогоднішній день, є підсистема електронне декларування та електронного документообігу, яка являє собою сукупність програмно-апаратних засобів та інформаційно-теле-

комунікаційних комплексів, що забезпечують взаємодію підсистем декларанта (брокера) і митного органа, а також співробітників різних митних органів під час здійснення процедур митного контролю та митного оформлення вантажів і вирішує завдання автоматизації процесів.

Підсистема аналізу ризиків і керування ними становить комплекс програмних засобів, які дають можливість в автоматичному режимі аналізувати інформацію, яка надходить в електронній копії єдиного адміністративного документа, що, своєю чергою, допомагає підвищити ефективність митного контролю й одночасно реалізувати принцип вибіркості у цій сфері.

Адміністративно-правова підсистема забезпечує управління митними органами на всіх рівнях реалізації, контроль і дотримання законності під час автоматизованого митного оформлення.

Зовнішня інформаційна підсистема забезпечує обмін необхідною інформацією з іншими організаціями України, іноземними державами й міждержавними організаціями, установлює необхідний рівень повноважень доступу і підтримує його.

Митна телекомунікаційна підсистема також є базовою транспортною системою, контролює маршрутизацію і роботу запитів (отримання повідомлень у глобальній мережі в on-line режимі та передачу повідомлень в off-line режимі електронної пошти) [3].

Як бачимо, сьогодні інформаційні системи митних органів вирішують ряд важливих завдань, які передусім орієнтовані на дотримання законодавства України та захист саме державних інтересів. Проте ДФСУ декларує на всіх рівнях актуальність питання полегшення ведення бізнес процесів, які пов'язані з митною складовою. То що ж відбувається сьогодні насправді з боку суб'єкта ЗЕД або його представника? На якому етапі перебуває проект «Електронна митниця» в Україні?

А маємо таке: при підготовці пакета документів до подачі в митний орган декларант за допомогою відповідних програм формує тільки один електронний доку-

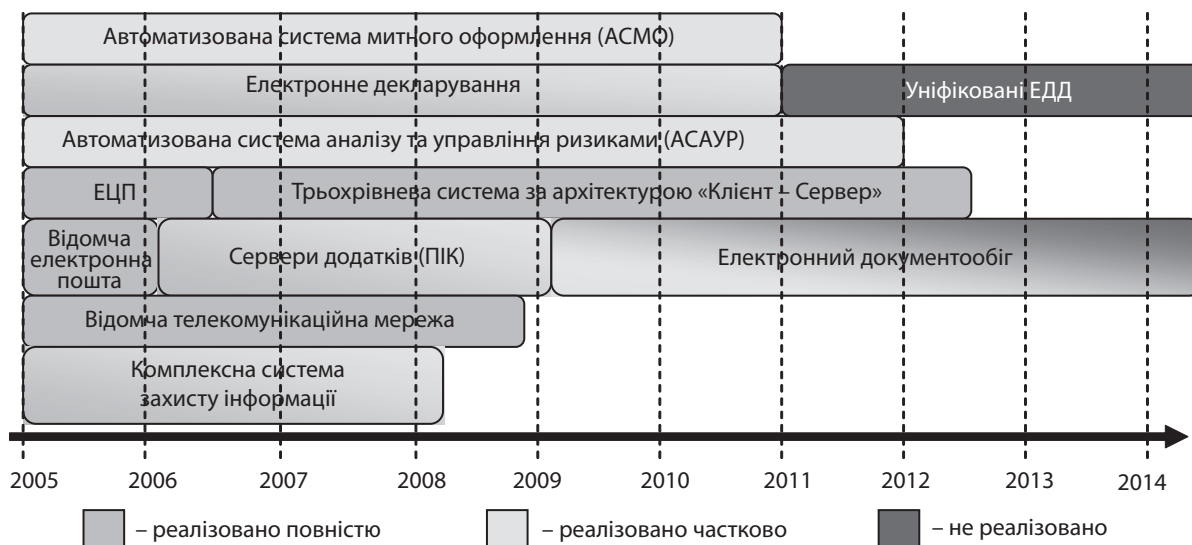

Рис. 1. Етапи впровадження системи «Електронна митниця» з 2005 по 2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [3, 4, 5].

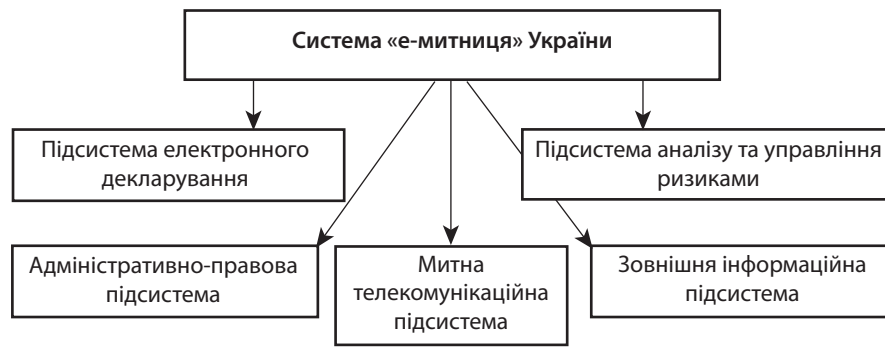

Рис. 2. Структура електронного митного середовища України

Джерело: складено автором на основі [3].

мент – електронну митну декларацію і до неї додає скановані дозвільні документи у форматі PDF або JPEG.

Після подачі електронної митної декларації (далі – еМД) декларанту іноді доводиться дзвонити на митницю, де оформлюється його вантаж, або бути безпосередньо на митниці та займатися процесами контролю прийняття еМД до оформлення. Можлива також практика, коли інспектор «не помічає декларацію» і навіть не бере її до роботи, посилаючись на неотримання інформації з центрального сервера ДФСУ. Ось тут і постає перша проблема організації електронного декларування: еМД спочатку потрапляє в центральну базу даних ДФС (про це декларант сповіщається миттєво та автоматично), а потім інспектор відділу митного оформлення, куди направляється електронна декларація (кінцева точка), повинен, оновлюючи вхідну пошту, провести форматологічний контроль еМД та занести її до БД митного органу (тільки після цього декларанту надходить повідомлення про прийняття декларації до оформлення). Цей проміжок часу може становити від декількох годин до доби, адже строк прийняття еМД до бази даних митного органу ніяк не регламентований.

На наступних етапах після прийняття декларації до БД декларанту надходить тільки повідомлення та відомості про остаточний варіант оформлення еМД, не рахуючи запити інспектора про необхідність подання додаткового пакета документів та повідомлень про проведення повного або часткового митного огляду, згенерованих АСАУР. Найчастіше дані повідомлення не мають структурованого характеру, ніяким чином не оформлені та представляють собою невідформатований текст великого обсягу, і на те, щоб розібратися, що ж саме інспектор митного оформлення вимагає, витрачається багато часу.

Вважаємо за необхідне надавати всі форми контролю відразу при реєстрації еМД, тому що безпосередньо при прийнятті декларації до БД митного органу, проводиться її повна перевірка, одразу визначаються всі форми контролю, у т. ч. від АСАУР. Сьогодні, наприклад, при оформленні наряду в електронному вигляді в портах за допомогою інформаційної системи портового співтовариства експедитори вже бачать всі форми контролю для певного контейнера, які призначає митниця, – зважування, сканування, огляд [6]. Аналогіч-

ну систему необхідно впроваджувати і для звичайного учасника ЗЕД, щоб декларанту приходили повідомлення про стан справ у кожен конкретно взятий проміжок часу; щоб декларант в будь-який момент знав, на якому етапі перебуває оформлення еМД.

Завершується процес електронного декларування надсиланням електронного листа від підрозділу митного оформлення про успішність митного оформлення з прикріпленням до нього файлом у форматі PDF, який містить оформлену копію еМД [8].

Отже, як бачимо, процес електронного декларування з боку суб'єктів ЗЕД (рис. 3) не такий яскравий, як нам описує держава, та є вкрай трудомістким процесом, проте все одно дуже полегшує діяльність бізнес-спільноти, адже відсутня необхідність фізичної присутності на території митного органу (декларацію можна надсилати з будь-якого місця, де ви маєте доступ до мережі) та необхідність заповнювати фізичний примірник МД і нести всі товаросупровідні документи до митної установи.

Відтак, наявний ефект від «електронної митниці» та її вплив на господарську діяльність нашої країни у відсотковому значенні представлений у табл. 1. Дані показники стали результатом опитування суб'єктів господарювання, які займаються веденням зовнішньоекономічної діяльності, безпосередньо контактують з митними органами та використовують системи електронного декларування.

З табл. 1 видно, що найбільшу частку зекономлених грошей становлять компоненти системи «зменшення фіксованих та адміністраторських платежів» – 24,2%, на 21,3% менше почали витрачати грошей за рахунок «економії на доставках товарів». Тобто, бізнес-середовище відчуває полегшення діяльності завдяки використанню інформаційних систем, проте максимальна вигода від них досі не реалізована.

Провівши аналіз «вузьких місць» створення та впровадження дієвої системи електронного документообігу, було виділено такі аспекти, що перешкоджають планомірному впровадженню безпаперових технологій у всі сфери діяльності митної системи України:

- ✦ *по-перше*, відсутність узгодженої позиції щодо механізмів впровадження електронного обміну інформацією з державними органами, які вида-

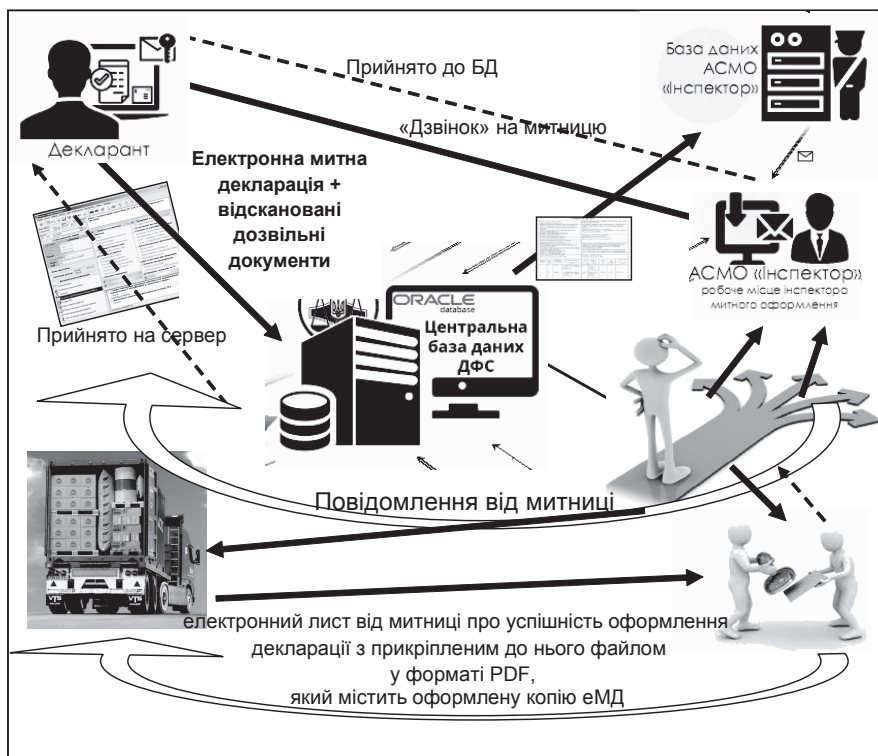

Рис. 3. Електронне митне декларування «очима бізнесу»

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 1

Ефект від впровадження системи «е-митниця» в митну інфраструктуру України [7]

Компоненти системи	Економія, %
Витрати на зв'язок (кур'єр, факс)	7,5
Робочий час персоналу (підвищення продуктивності)	22,3
Скорочення помилок під час здійснення митного оформлення	6,8
Прискорення платежів (скорочення фінансових витрат)	17,9
Економія на доставках товарів	21,3
Зменшення фіксованих і адміністраторських платежів за рахунок автоматизації процесів	24,2

ють відповідні дозвільні документи; митні органи України не мають внутрішньодержавного зв'язку з контролюючими органами (наприклад, фітосанітарними, санітарно-ветеринарними, радіологічними тощо), що унеможливає обмін дозвільними документами: митний орган, реалізуючи функцію «єдиного вікна», не може надіслати документи до іншого державного органу, який буде проводити перевірку вантажу, і, відповідно, не отримує результату перевірки, тим самим покладає цей обов'язок на декларанта (хоча з боку держави інформація, яка надходить від іншого держоргану, є більш вірогідною, ніж та, що надходить від представника бізнесу) й подовжує тим самим час митного оформлення;

- ✦ *по-друге*, питання переходу на електронний документообіг і створення єдиної глобальної системи «електронного уряду» з безліччю підсистем;
- ✦ *по-третє*, відсутність зручного доступу до тарифної та статистичної інформації (за аналогією з європейською системою TARIC);
- ✦ *по-четверте*, недосконалість законодавства у сфері електронного декларування та електронного документообігу, адже чинне законодавство орієнтоване на паперовий документообіг.

Також не менш важливим моментом, який грає ключову роль у розвитку даного проекту, є фінансовий бік. На його реалізацію передбачалося виділення з держбюджету у 2009–2013 рр. більше 1,5 млрд грн, проте фактично було витрачено в 10 разів менше від запланованого обсягу [4].

Станом на 2015 р. важливим аспектом у фінансуванні електронної митниці стало підписання головою ДФСУ контракту на запровадження проекту TWINNING «Підтримка ДФС у розвитку елементів інтегрованого управління кордонами у митній сфері», який спрямований на виконання Україною зобов'язань у митній сфері відповідно до Угоди про асоціацію Україна – ЄС, зокрема, щодо встановлення інституту уповноваженого економічного оператора, приєднання до Конвенції про спільну транзитну процедуру, повноцінного функціонування комплексу «Електронна митниця» та розробки ефективної антикорупційної стратегії. На реалізацію проекту TWINNING, який розпочався із січня 2016 р. та триватиме два роки, Європейський Союз виділяє 1,85 млн євро [6].

Провівши детальний аналіз становлення, імплементації, розвитку та функціонування на сучасному етапі єдиної автоматизованої системи електронного митного адміністрування України, можна виділити головні напрями вдосконалення цієї системи, які ми будемо розглядати з двох позицій: держави та суб'єктів ЗЕД.

Першочерговим завданням держави у сфері електронної митниці повинні стати процеси обміну електронною інформацією з митних питань для прискорення митного оформлення, підвищення вірогідності отриманих даних і зменшення рівня корупції в держорганах. Наводимо перелік критеріїв діяльності митних та інших контролюючих органів, дотримання яких, на наш погляд, сприятиме прискоренню практичної реалізації зазначеної концепції, а саме:

- 1) *юридична обізнаність* – митні органи повинні мати повну інформацію щодо законів та нормативно-правових актів, які регламентують здійснення всіх видів контролю;
- 2) *практична обізнаність* – контролюючі органи доводять до відома митних органів інформацію про наявні ризики стосовно товарів, учасників зовнішньоекономічної операції тощо, ведуть та актуалізують відповідну базу даних ризиків;
- 3) *координація діяльності* – існує чіткий та простий механізм взаємодії митних та інших контролюючих органів;
- 4) *координація перевірок* – за необхідності здійснити перевірку (огляд) товарів одночасно всіма зацікавленими контролюючими органами;
- 5) *координація лабораторних досліджень* – за необхідності здійснити відбір проб та зразків одночасно всіма зацікавленими контролюючими органами та одноразово; за можливості лабораторні дослідження проводити в одній лабораторії;
- 6) *уніфікація документації* – контролюючі органи розробляють вичерпні переліки документів, необхідні для здійснення відповідного контролю;
- 7) *єдиний канал* – належні документи подаються одноразово митним органам, які за необхідності розподіляють, передають їх іншим контролюючим органам;
- 8) *часові обмеження* – встановлюються відповідні часові обмеження для проведення документального контролю;
- 9) *єдиний інформаційний простір* – митні та контролюючі органи швидко і безперешкодно обмінюються інформацією стосовно результатів здійсненого контролю.

Така організація діяльності митниці є досить поширеною у світі та становить основу для переходу до повністю автоматизованих митних процедур.

Своєю чергою, бізнес-сектор повинен отримати найсприятливіші умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності завдяки таким перетворенням:

- 1) розвиток системи існуючого електронного декларування шляхом автоматизації процесів:
 - ✦ змінити процес надходження пошти, яка містить дані та еМД, таким чином, щоб вони автоматично реєструвалися в базах даних митного органу й інспектор не мав би влади вирішувати

«затягати» декларацію до БД чи чекати дзвінка від декларанта, не помічаючи її;

- ✦ при прийнятті декларації до БД митного органу автоматично надсилати у вигляді електронного листа суб'єкту ЗЕД весь перелік процедур, які згенеровані АСАУР по цій декларації з можливістю його присутності при будь-якій операції з товарами (навантаження, зважування, огляд тощо);
- ✦ отримування повідомлення про відправку еМД в будь-який спеціалізований підрозділ (митна вартість, класифікація) і розшифровку конкретної дії з декларацією із додаванням номера телефону конкретної посадової особи, яка на даний момент здійснює оформлення еМД;
- ✦ змінити формат повідомлень, які надходять декларанту, та відформатувати їх за змістом і стилістично;

2) інтеграція платіжних систем до програмного забезпечення декларантів (даний додаток дав би змогу отримати авторизований доступ до інформації щодо залишку коштів на рахунку суб'єкта в митниці, поповнювати його в будь-який зручний час, аналогічно тому, як ви поповнюєте свою дебетову);

3) використання мобільних пристроїв у процесах інформаційної взаємодії з митними органами;

4) зменшення залежності суб'єктів господарювання від приватних терміналів, місць стоянки транспортних засобів, вантажних митних комплексів, автпортів зі скороченням грошових і часових витрат з максимальним запровадженням попереднього декларування з обсягом даних, необхідним для випуску товарів у митний режим без пред'явлення їх митному органу.

ВИСНОВКИ

Автоматизована система «е-митниця» – це контроль за безперервним потоком інформації від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, основними цілями якої, насамперед, є усунення паперових документів; боротьба з шахрайством, організованою злочинністю і тероризмом; покращення якості товарів і безпеки торгівлі; стандартизація функціонування митниці; захист прав інтелектуальної власності та національної культурної спадщини.

На сьогодні «Електронна митниця» України являє собою багатофункціональну комплексну систему на базі ЄАІС ДФСУ, яка існує в митних органах країни та поєднує інформаційно-комунікаційні технології та сукупність процедур їх застосування і дає можливість підвищити якість митного регулювання та вдосконалити митне адміністрування з метою забезпечення митної безпеки держави.

Таким чином, головним і актуальним залишається завдання вдосконалення діяльності митних органів у напрямку автоматизації процесів шляхом спрямування всіх зусиль на спрощення та створення сприятливих умов для учасників зовнішньоекономічної діяльності, розвитку власної е-митниці та раціонального запозичення кращого світового досвіду від впровадження ІТ у митну справу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Мицишин В. І.** Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні / В. І. Мицишин, П. І. Жежнич // Вісник Національного Університету «Львівська політехніка». – 2015. – № 4. – С. 164–175.
2. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінений редакції згідно з Додатком І до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/227-16>
3. Наказ ДМСУ від 04.11.10 № 1341 «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Державної митної служби України» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>
4. **Абсалимова Ю. Г.** Підвищення ефективності здійснення митних процедур в Україні шляхом впровадження системи «Електронна митниця» [Електронний ресурс] / Ю. Г. Абсалимова, І. А. Чекмасова. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YO24swat5rwJ:www.kpi.kharkov.ua/archive/conferences>
5. **Чернецька-Білецька Н. Б.** Спрощення процедур митного контролю за рахунок широкого впровадження електронного декларування / Н. Б. Чернецька-Білецька, К. В. Севрук // Вісник Східноукраїнського національного Університету ім. Володимира Даля. – 2015. – № 1 (218). – С. 117–121.
6. **Лікарчук К. І.** Електронна митниця в Україні – реальність [Електронний ресурс] / К. І. Лікарчук. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2015/07/17/7074798/>
7. **Шталь Т. В.** «Електронна митниця» – якісно новий етап надання митних послуг в Україні / Т. В. Шталь // Науковий вісник Полтавського Університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 1 (56). – С. 101–105.
8. Електронна митниця України: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mdoffice.com.ua/pdf/elektronna_mitnicja_d5_1512250923.pdf

REFERENCES

- Absaliyeva, Yu. H., and Chekmasova, I. A. "Pidvyshchennia efektyvnosti zdiisnennia mytnykh protsedur v Ukraini shliakhom vprovadzhenia systemy «Elektronna mytnitsia»" [Improving the efficiency of customs procedures in Ukraine through the introduction of "Electronic Customs"]. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YO24swat5rwJ:www.kpi.kharkov.ua/archive/conferences>
- Chernetska-Biletska, N. B., and Sievruk, K. V. "Sproshchennia protsedur mytnoho kontroliu za rakhunok shyroko vprovadzhenia elektronnoho deklaruvannia" [Simplification of customs control through the widespread introduction of electronic declaration]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. Volodymyra Dalia*, no. 1 (218) (2015): 117-121.
- "Elektronna mytnitsia Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku" [Electronic Customs Ukraine: current state and development prospects]. www.mdoffice.com.ua/pdf/elektronna_mitnicja_d5_1512250923.pdf
- [Legal Act of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/227-16>
- Likarchuk, K. I. "Elektronna mytnitsia v Ukraini – realnist" [Electronic Customs in Ukraine – a reality]. <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2015/07/17/7074798/>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>
- Myshchysyn, V. I., and Zhezhnych, P. I. "Analiz osoblyvostei pobudovy system elektronnoho uriaduvannia v Ukraini" [Analysis of the building of e-government in Ukraine]. *Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*, no. 4 (2015): 164-175.
- Shtal, T. V. "«Elektronna mytnitsia» – yakisno novyi etap nadannia mytnykh posluh v Ukraini" ["Electronic Customs" – a new stage providing customs services in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, no. 1 (56) (2013): 101-105.